Анкета № 3

Обяснението на значението на голяма част от българските фразеологизми не затрудни особено участниците в анкетата от славянската група, както и представителите на балканската група. Това е в резултат, когато е налице функционирането на съотносими фразеологизми в родния и изучавания език с частично изменение на образността, при което т. нар. „характерни изрази“ в чуждата езикова среда не са непознати. От този тип можем да изведем следните фразеологизми с предложенията за преводните им аналози:

– виж му ума, та му скрой шапката – дураку закон не писан; с него взятки гладки, что с него возьмешь. (В този случай са интересни отговорите на етническите българи, които утвърждават и „по-разговорните“ еквиваленти на този фразеологизъм – *Иванушка дурачок; ума палата; семь пядей во лбу; кладезь знаний*.)

Ще посочим и някои от предложенията на представителите от другите групи – например на т. нар. балканска група – „дръж се според акъла му“ (Р. М. – Турция), „гледай го, като глух на сватба“ (А. М. – Сирия);

– хвърлям си шапката до небето – быть на седьмом небе; быть на вершине блаженства; подобни – *светиться счастьем; счастье есть; прыгать до потолка;* от балканската група – *летя/хвърча от щастие, на седмото небе съм* (съвпада с отговорите от славянската група); от източната група – *да размахам знамето и да хвърлям цветя* (Н. Н. – Виетнам);

– свалям шапка на някого – снимать/снять шляпу; почет и уважение; признавать/признать заслуги; склонять/склонить голову перед кем-либо; като „по-разговорна“ форма славяните предлагат *смотреть снизу вверх*; от балканската група няма изненада – *покланям се* (К.Т. – Гърция), *на някого свалям шапка от уважение*; източна група – *прекланям/преклоня глава пред някого*;

– разправяй ги тия на старата ми шапка – рассказывай кому-нибудь другому; только не мне; брось заливать; так я тебе поверил; втирать очки; чепуха на постном масле; балканска група – *пей си, колкото искаш* (Гърция); *говори ми на кюляфа* (островърх мъжки калпак – обяснението е на студент от Турция); *крокодилите сигурно летят* (Сирия); източна група – *слънцето изгрява от запад*;

*– падна ми шапката – голова закружится; глаза на лоб полезут; всплеснуть руками; как снег на голову; как гром среди ясного неба; диву дивать*ся; балканска група – *останах на място* (Гърция); *стекоха се горещи води от главата ми надолу, изпаднах в шок, падна ми сърцето от шок*; източна група – *чувам гръмотевица до ушите си*.

По-различно е положението с фразеологизмите „правя се на дръж ми шапката“ и „накривявам/накривя си шапката“, при които студентите се затрудняват в намирането на преводния аналог, тъй като е налице пълна замяна на образността в двата езика, а и разглежданите фразеологизми не се отнасят към най-популярните (на български) по мнението на анкетираните. Но общият смисъл и експресивно-стилистическата характеристика в родния и изуча-

вания език са запазени, поради което отговорите съдържат преди всичко синонимни фразеологични единици или свободни словосъчетания, например:

– правя се на дръж ми шапката – валять дурака; прикинуться дурачком; строить дурачка; а също и *– пускать пыль в глаза; кривить душой*; балканска група *– правя се на наивник*; източна група *– старата лисица е под покривката (кожата) на заека.*

– накривявам/накривя си шапката – сам себе голова; все равно; меня это не колышет; ездить по ушам; балканска група *– не ми пука; кучетата си лаят, животът си върви;* източна група *– отпускам меча; измивам си ръцете.*

Накрая, след обсъждане на резултатите от анкетата, повечето от участниците (предимно от славянската група) споделиха мнението си, че така предложени в група, фразеологизмите с еднакъв елемент в структурата си (в случая „шапка“) са семантично различими и запомнящи се още на българска езикова почва, което неминуемо се отразява и на посочването без колебание на точния им еквивалент в родния език. Именно еднаквият структурен елемент и в същото време разликите по отношение на значението на разглежданите фразеологизми представляват вид провокация за по-лесното им възприемане, респективно функциониране в съответстващ контекст.

ПРИЛОЖЕНИЯ

АНКЕТА № 1

Възраст:

Пол:

Националност:

Специалност (курс):

От колко години учите български език?

Има ли в семейството си носители на български език?

1. Обяснете значението на следните фразеологизми и ги употребете в изречения:

Буря в чаша вода

Въртят ме на шиш

Две дини под една мишница

Девета дупка на кавала

Изправям се на нокти

Наострям ухо

Отварям си очите на четири

Храни куче да те лае

Чашата преля

2. Изберете един от посочените фразеологизми в задача 1 и напишете съчинение.

3. Напишете подходящи синоними на фразеологизмите от задача 1
Модел: чашата преля – нямам търпение – омръзна ми

4. Прочетете текста:

Суета

Пазаруването на дрехи, обувки и дамски аксесоари е популярен вид терапия за снемане на ежедневния стрес. Точно така двете приятелки решиха да прекарат този следобед. Имаха си любима шопинг дестинация – дългата улица „Граф Игнатиев“, по която магазинчетата следваха едно след друго.

Вчера ми показаха една страхотна чанта, украсена с камъчета и капси, които са хит за този сезон. Може да погледнем за подобни обувки.

Да, ефектни са, има такива шалчета и пуловерчета с различни капси и камъчета, ще видим и тях.

Изведнъж съзряха на една витрина обувки на високи токчета във всякакви цветове – лилави, червени, зелени и др. Моделите бяха обсипани с въпросните капси във формата на квадратче, кръгче и триъгълниче. Освен сериозната платформа, токчетата стърчаха на височина между 15 и 20 см. Общият вид на обувките крещящо определяше, че са чудовищно неудобни, но затова пък супер модерни.

Забравих да спомена, че двете приятелки бяха руси и млади. Ахнаха пред витрината и с устрем влетяха във въпросния магазин. Едната се качи на зелени обувки, а другата – на лилави. Завъртяха се пред огледалото, харесаха се и се отправиха към касата. Излязоха доволни от магазина, всяка с конкретни планове за вечерта, когато щяха да демонстрират новите обувчици.

Както е обичайно, равносметката дойде на сутринта. И двете не можеха да стъпят на краката си, подути и изранени до неузнаваемост. А за болката конкретно няма да говорим – отвсякъде се усещаше само едно голямо страдание... Тук е мястото на фразата „трай, бабо, за хубост“.

5. Подчертайте фразеологизма в текста и обяснете значението му.

6. Напишете най-точния аналог на българския фразеологизъм в родния си език и опишете различията в значенията им, ако има такива.

АНКЕТА № 2

Истории с кучета и деца

Беше самотно момченце, без братче или сестриче, а с много заети родители, които едвам смогваха да поддържат комуникация с него, и то главно чрез есемеси. Връщаше се сам от училище, сам обядваше и сам си готвеше уроците за следващия ден. Обичаше компютъра си, но не се отказваше и от добрите детски книжки, в които пишеше за пътешествия и приятелства.

Един ден, като се връщаше от училище, зърна пред входа на кооперацията трепереще малко кученце с тънка верижка на вратлето си. Огледа се, не видя стопанин, а и кученцето явно беше се загубило, и то от дни. Прегърна го и без колебание го отнесе вкъщи. След като го изкъпа, му даде име – Найденчо, тоест намерен. Изведнъж светът на детето стана друг. Щастлив и пълен. Вече имаше приятелче, което го чакаше с радост, и най-важното – за което можеше да се грижи. Бяха неразделни, а след няколко дни заетите родители отразиха и одобриха новото приятелство.

След доста време, когато детето не беше вече дете и се сблъска с човешката неблагодарност и предателството между приятели, си зададе въпроса защо е измислена поговорката „храни куче да те лае“, която се отнася изключително за света на хората. В такива моменти си спомняше за Найденчо, за неговата преданост и дългото им приятелство.

Шапка на тояга

До края на работното време оставаха няколко минути. Денят беше напрегнат, но успешен. Реши да се обади на приятел и да отидат в новата бирарийка, за да хапнат и пийнат нещо:

– Как си? Хайде да се срещнем за по биричка, малко да разпуснем.

– Съгласен. След половин час приключвам срещите и шапка на тояга. Където кажеш, там ще дойда.

– Ела в „Стъкленото“. Ще пийна една биричка и ще те чакам.

– Не съм хапвал цял ден, поръчай ми тройка кебапченца със салатка и каничка от домашното винце.

– Добре. И аз ще си поръчам скаричка, но преди това ще взема някакво дринкче за аперитив. Очертава се сериозна вечеря. До скоро!

Въпроси:

1. Подчертайте фразеологичните изрази в двата текста.
2. Обяснете значенията на подчертаните фразеологизми и ги употребете в изречения.
3. Напишете най-точния аналог на българския фразеологизъм в родния си език и посочете разликите в значенията, ако има такива.

АНКЕТА № 3

1. Какво е значението на представените по-долу български фразеологизми?
2. Напишете преводния им аналог в родния си език. Обяснете разликите в значенията, ако има такива.

– Виж му ума, та му скрой шапката.

– Правя се на дръж ми шапката.

– Хвърлям си шапката до небето.

– Свалям шапка на някого.
– Разправяй на старата ми шапка.
– Падна ми шапката.
– Накривявам/накривя си шапката.

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиев, Т. (2002). *Българска лексикология*. София.
Буров, Ст. (2004). *Познанието в езика на българите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметността*. Велико Търново.
Български тълковен речник. (1993). София.
Васева, Ив. (1982). *Теория и практика перевода*. София.
Димова, А. (1995). *Импресионизъм и превод: Импресионистичният стил в австрийската литература и проблеми на превода*. София.
Димова, А. *Увод в теорията на превода*, С., 2001.
Димчев, К. Културата като цел и съдържание на съвременното обучение по български език, *Електронно списание LiterNet*, 04.12.2011, № 12 (145).
Константинова, Д. *Ирониятa като начин за възприемане на света* (върху материал от българската и словашката фразеология). Велико Търново, 2011.
Кювлиева-Мишайкова, В. *Фразеологизмите в българския език*. С., 1986.
Легурска, П. (2000). Изучаване на националния манталитет върху езиков материал (опит за разширяване на предмета на съпоставителното езикознание). – В: *Чуждоезиково обучение,* 2000, кн. 3, с. 3 – 9.
Леков, Ив. (1977). Система от основни закономерности в характерологията на славянските езици. – В: *Закономерности на развитието на славянските езици*. София.
Леонидова М. и А. Кошелев. (1974). *Българо-руски фразеологичен речник*. София – Москва.
Лотман, Ю. (1992). Проблемът „за обучението“ като типологична характеристика на културата. – В: *Култура и информация*, София.
Маслов, Ю. (1982). *Граматика на българския език*. София.
Мокиенко, В. М. (1980). *Славянска фразеология*. Москва.
Найденова, Й. (2012). *Унгарските реалии в контекста на културния трансфер*. София.
Ничева, К. (1987). *Българска фразеология*. София.
Радева, В. (1991). *Словообразуването в съвременния книжовен език*. София.
Станков, В. (1981). *Стилистични особености на българския глагол.* София.

Хаджиева, Е. (2013). *Интерференцията между сродни езици в психолингвистичен аспект*. София.
Хаджиева, Е. (2013). *Препъни-камъчета в чуждоезиковото обучение. Български език като чужд*, в съавторство с А. Асенова, Й. Велкова, В. Шушлина. София.
Чизмаров, Д. (1978). *Стилистични особености на съществителното име в българския език*. София.
Якобсон, Р. (1970). Tendances principales de la recherche dans les sciences sociales et humaines. Paris: Larousse.
http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/knjige/index_html/knjiga19/pdf34.pdf
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zXyIBSbIfAJ:ebox.nbu.bg/cel2/cult07.html+&cd=27&hl=bg&ct=clnk&gl=bg

ON SHARING THE FOREIGN CULTURE

Abstract. To become a part of the foreign culture, the student exchanges or shares certain sociocultural knowledge and rules by, in the same time, perfecting his/hers communication skills. This is a process which includes also the functioning of the main characteristics of the conversation speech as a part of the contemporary language situation. With this regards it is significantly important for the students to develop certain skills allowing them to recognize these characteristics or, in other words – the examples of the different type of "specific" information in the foreign language, to be able to discover and interpret them.

The phraseology of a particular language is a part of this "specific" information and its learning is traditionally difficult.

The article looks at the problems in learning the phraseological units and introduces purposive survey questionnaires for foreign students. The analysis and the results of the surveys outline the typology of the main mistakes in using the Bulgarian phraseologisms where instructions and models for their overcoming are also included.

✉ **Dr. Elena Hadjieva, Assos. Prof.**
Faculty of Slavic studies
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: e_hadj@abv.bg

Bulgarian Language and Literature, Volume 56, Number 4, 2014
Български език и литература

Literature
Литературознание

„ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“ И НАЦИОНАЛНАТА ИДЕНТИЧНОСТ

Десислава Найденова
Кирило-Методиевски научен център – БАН

Резюме. Статията разглежда някои основни моменти, свързани с възприемането на Паисиевата история като белег на национална идентичност и символ на различни идеологически концепции спрямо нуждите на времето от Освобождението (1878 г.) до днес. През разглеждания период, в зависимост от господстващите в обществото идеологеми, на преден план се извличат едни или други поуки от „Историята“, интерпретират се спорните въпроси, свързани с рожденото място и гроба на нейния автор, правят се оценки на неговата личност и дело.

Keywords: Paisiy, Istoria slavyanobulgarska, national identity, mythology, national unity

„История славянобългарска“ е толкова тясно свързана с идеята за формирането и легитимирането на българската идентичност, че почти във всяко изследване е отделено място на тази тема. Дори най-новата книга на Василис Марагос се казва „Паисий Хилендарски и Софроний Врачански. От православната идея към изграждане на българската идентичност“ (Марагос, 2012). За Паисий вече отдавна има и изработен и усвоен фонд от приповдигната лек-сика и фразеология, който сам по себе си е интересен за изследване. От автор на едно-единствено съчинение той се „разраства“ в народен учител, идеолог, трибун, вожд (Трендафилов, 2006), което не е никак чудно, защото идентичността се нуждае от митология, която да я легитимира както пред другите, така и на първо място, в съзнанието на нейните членове. Една подобна митология по дефиниция обединява няколко елемента: славното минало, героя, врага и повествованията за тях (Аретов, 1999). Така в зависимост от нуждите на времето и господстващите в обществото идеологеми на преден план се извличат едни или други поуки от „Историята“, разглеждат се спорните въп-роси, свързани с рожденото място и гроба на нейния автор, правят се оценки на неговата личност и дело. За едни Паисий е пръв народен будител и обединител на българската нация, а според други, като американския професор Джеймс Кларк, „Паисий надмина своя образец. Докато Орбини е родоначалник на един романтичен панславизъм, Паисий е върл български шовинист“ (цит. по Ангелов, 1960). Многобройните оценки

за значението на „История славянобългарска“ и нейния автор е невъзможно да бъдат обобщени в една статия. Целта на настоящия текст е да припомни някои основни моменти, свързани с възприемането на Паисиевата история като белег на национална идентичност и символ на различни идеологеми спрямо нуждите на времето от Освобождението (1878 г.) до днес[1].

1. За разлика от текста на „Историята“, личността на Паисий бива забелязана много по-късно. Дълго време неговото съчинение се предава от ръка на ръка, без името му да се споменава, и минава почти един век, докато българските книжовници го открият – около средата на XIX век, отначало като едно необичайно явление, а по-късно като израз на конфликта с Цариградската патриаршия. За въвеждането на Паисий в научната литература и за набелязването на задачите, стоящи пред българската историческа наука във връзка с неговото дело всепризната е заслугата на Марин Дринов (Ангелов, 1985). Неговите изследвания остават толкова тясно свързани с признанието на значението на Паисиевата „История“ като еманация на българския дух, че след 1933 г. за известно време на 27 септември – деня, определен за честване на Паисий, тържествата се извършват пред паметника на учения в Борисовата градина. Дринов задава и модела на разглеждане на „Историята“ като извор на патриотично въодушевление, посочила пътя към народностно обособяване, поставила началото на цяла поредица народни будители. Изследванията на Дринов вдъхновяват според собствените му признания и Иван Вазов да напише през 1882 г. ода със заглавие „Паисий“[2]. Именно това произведение на Вазов ще създаде рамката, в която до 1944 г. ще се чете „Историята“ и делото на Паисий. Части от одата се преплитат с научните аргументи, поставят се в предговорите към подготвяните издания на „История славяноболгарская“ (Хранова, 2011). Показателни за силното въздействие и значение на Вазовото произведение са събитията, разказани от Александър Теодоров-Балан по повод отбелязването на 1000-годишнината от смъртта на св. Методий през 1885 г. Част от празненството е и организирането на „книжовно утро“ в Народното събрание, с което уреждане е натоварена класическата мъжка гимназия, чийто директор тогава е Димитър Агура. На Балан е поставена задачата да избере произведения за декламацията. Той препоръчва одата „Паисий“ на Иван Вазов. „Спомням си с тъга какво зло произлезе от моето българско увлечение в идейната и словесна красота на тая поемка!“, отбелязва Балан, разказвайки за последвалите събития (Теодоров-Балан, 1988: 93). На утрото присъства князът със своята свита и цялото дипломатско тяло. На другия ден Агура е повикан в двореца на обяснение. От Паисиевите думи, че гърци са хитри, вероломни, „горко вам безумни, овци заблудени, със гръцка отрова що сте напоени, дето се срамите от вашия брат и търсите пища в гръцкия разврат“, се е почувствал обиден дипломатическият агент на Гърция и поискал удовлетворение. Въпреки протестите на Балан, изложени на страниците на в. „Мир“, Агура набързо е уволнен (Теодоров-Балан, 1988: 93 – 94).

Величието на Паисиевия подвиг, така вдъхновено възпято от поета, постепенно довежда до истинско преклонение към Хилендарския монах и до появата на хиляди славословни статии (Трайков, Дуйчев, 1962), които не толкова имат научен характер, колкото отразяват голямата любов и почит към извършеното от него и призовават към следване на свещения завет на първобудителя да се пазят народността, езикът и честта на родината. Големият брой на тези съчинения, повечето от които често издават и недостатъчна компетентност, провокират Александър Теодоров-Балан (1942) да напише специална статия, в която предупреждава да се спре този порой от писания. В белетристична форма ученият заявява, че сам Паисий не може да одобри прекалените и неверни възвеличавания на своето дело. Героят в разказа на Балан пътува до Рая, за да разговаря с Паисий по разни въпроси, обсъждани в тогавашната преса: какво е донесъл и научил от Йован Раич, мислел ли е за някакви последици от своето дело, как гледа на това, „Историята“ му да бъде преведена на съвременен език. Угодни за Паисий се оказат само честванията в училищата и най-силно неугодно поклаща глава, когато става дума за превода. Тогава ужасен „опулва очи, навежда глава и заплаква“.

2. В периода 1878 – 1944 г., когато присъединяването на останалите извън пределите на България населени с българи земи в Македония, Тракия и Добруджа се превръща в лелеян идеал и основна цел на българската политика, фигурата на Паисий и неговата „История“ придобиват особено силна символна стойност като обосноваващи неделимостта на българската народност. Казаното от Паисий не просто се предава, а му се вменяват разни смисли и се извличат поуки, правят се нови внушения. Превръщането на Хилендарския монах в образ-идеологема не е никак изненадващо. С основните идеи, заложени в неговото съчинение, за „простия български“ език като неотделима част от идентичността на българите[3], която те трябва да развиват, той се вписва чудесно в българската политическа пропаганда[4]. В това отношение символното звучене на неговия образ се припокрива с това на Кирил и Методий[5]. Неслучайно до 1933 г. честванията, посветени на Паисий Хилендарски, се отбелязват на 11 – 12 май. Такъв е случаят и с тържествата по повод 150 години от създаването на „История славянобългарска“[6]. В изпратеното от Министерството на народното просвещение до началниците на всички учебни заведения окръжно № 6632 от май 1912 г. изрично се отбелязва, че подобно на Прометей Паисий „грабна свещения огън за нашето национално пробуждане. Чрез своята история той възроди и новата българска писмена реч, новата българска книжнина. Поради това образът на отец Паисий е тъй мил и свят за нас, тъй възвишен, както и онзи на първите наши просветители Кирил и Методий“ (Училищен преглед, 1912). На 11 и 12 май учебните занятия са отменени – на 11-и учениците със своите преподаватели трябва да присъстват на тържествено богослужение, а на 12-и май се провеждат беседи за Паисий и неговата „История“. По повода се организират и литературно-музикални вечеринки. Във връзка с юбилея министърът на просветата Стефан С. Бобчев разпорежда една от стипендиите по

българска история да бъде на името на Паисий Хилендарски. По-късно през 1940 г., като част от превръщането на неговото дело в народностен символ, са обявени три конкурса за прослава на Хилендарския монах – за създаване на химн, картина и пиеса (Отец Паисий, 1940), но журито така и не одобрява нито един.

2.1.Заслужава да се отбележи и фактът, че през 1929 г., когато във връзка със започналата световна икономическа криза и намаляването на себестойността на парите Българската народна банка отпечатва нова емисия, за която специално са подбирани картини, разпалващи родолюбивото чувство на българина, на гърба на банкнотата от 200 лева (най-малката банкнота) стои Паисий Хилендарски, така като го е изобразил Иван Мърквичка – уединен в своята килия, пишещ историята си (Алманах, 1999: 392).

2.2. Все в духа на символиката на обединител на българския народ Паисий Хилендарски е избран за патрон на националистическата организация Всебългарски съюз „Отец Паисий“[7]. На 20 юни 1927 г. Софийският митрополит Стефан свиква събрание на родолюбиви българи за създаване на структура за защита на българския род, която да бъде „носителка на едно дело, което трябва да обедини всички добри българи без разлика на политически убеждения и течения, без разлика на месторождение... за да можем с живо слово и живо дело у нас и вън от нас да заработим за предохранението и напредъка на българския род... за самосъзнанието на българския народ, за запазване на племенните му добродетели, за противодействие на теченията, които застрашават народното единство“ (Лазов, 1947; Колев, 2005: 215 – 219). До Втората световна война организацията се грижи за подпомагането на българите в чужбина. На страниците на нейното списание „Отец Паисий“ се появяват и различни статии, в които се разглеждат идеите на Паисиевата „История” като оръжие в борбата за поддържане на националното самосъзнание у българите, останали извън пределите на България, специално внимание е отделено и на отношението на Паисий към Македония като изконно българска земя (Трайков, Дуйчев, 1962).

2.3. „Отец Паисий“ е едно от най-често срещаните наименования на организациите на българите в различни чужди държави (Колев, 2005). Така например едно от най-деятелните дружества в Америка, подпомагащо българската колония там, е Българо-македонското взаимоспомагателно дружество „Отец Паисий“ в Хомстед, Пенсилвания, основано през 1930 г. То поддържа богата библиотека, училище с над петдесет деца. Организира просветни беседи, вечеринки и пикници. При дружеството има и женска секция; създаден е и спортен тим (Трайков, 1993: 152). В Чикаго пък на проведен през 1939 г. в града всебългарски събор (24 септември) във връзка с целите и дейността на Всебългарския съюз „Отец Паисий“ се решава да се разшири основаването на клонове на организацията в Северна Америка (Трайков, 1993: 162).

3. Трябва да се подчертае, че в официалната държавна пропаганда във времето преди 1944 г. делото и личността на Паисий Хилендарски се подлагат на

претълкувания и подмени не само в националистичен, но и в монархистичен смисъл. Това много добре се илюстрира в едно често цитирано от изследователите изказване от 1943 г. на Борис Йоцов – тогава министър на просвещението, по Радио София на 27 септември – деня на отец Паисий: „В националния патос на Паисия Хилендарски блестят три политически идеи – за народа, за държавата и за историческата личност... Сред тия личности Паисий слага на челно място личността на царя. За него царската власт има висше проявление, тя е предопределена в историческото развитие на българския народ. Затова отечеството му може да бъде само царство, с наследствен владетел. Царският институт, църквата и духовният елит са най-главните опори на държавата. Обаче най-голяма сила ѝ дава войнството – то е необходимо в дни на спокойствие и в дни на национална борба. Така чрез историята отец Паисий осветява бъдещото развитие на българския народ..." (Даскалов, 2002: 221 – 222).

4. Превръщането на „История славянобългарска" в символ на националната идентичност в периода от Освобождението до 1944 г. има и още един аспект, изразяващ се в стремежа на отделни населени места да си присвоят правото да се смятат за родно и съответно лобно място на нейния автор. Много оскъдни са данните, които Паисий дава за своя произход в увода и послесловието на творбата си – че е дошъл от Самоковската епархия, за брат си Лаврентий, игумен на Хилендарския манастир, за годината на пристигане на Света гора (1745 г.) и за написването на „История славянобългарска" (1762 г.). При липсата на писмени сведения се създават и разпространяват множество исторически предания[8)] (Трайков, Дуйчев, 1962), като основният спор относно родното място на Паисий, който се води и до днес, е между с. Доспей (Самоковско), с. Кралев дол (Софийско) и гр. Банско. Показателно е, че интересът към този въпрос се засилва при определени политически събития. В периода на Балканските войни, когато възрожденският дух и ценности са впрегнати в служба на националното чувство и патриотизъм, се отпечатват множество публикации, засягащи тази тема. Тогава (през 1912 г.) се появява за пръв път и версията за гр. Банско като роден град на Паисий – именно когато той влиза в границите на българската държава. През същата година се отбелязава и 150-ата годишнина от написването на „История славянобългарска". Стремежът към „пространствено закрепване на идеологемата Паисий" (Димитрова, 2007) се превръща в ожесточена борба, разразила се на страниците на тогавашната преса, особено силно изразена между привържениците на доспейското и кралевдолското предание (Тодоров, 2003: 53 – 66). След публикуването на откритите от Йордан Иванов приписки в Хилендарската кондика[9)] спорът за родното място на Паисий се смята почти за решен в полза на гр. Банско, която версия се застъпва и в повечето научни публикации.

5. След Втората световна война и установяването на социалистическата власт в България идеологическата натовареност на образа на Паисий Хилендарски и неговата „История славянобългарска" рязко се променя. Те се превръщат в символ на

нова идентичност, отговаряща на концепцията за социалистическата революция: „Историята“ изразява интересите на селяните и занаятчиите, на „обикновените трудови хора“, съдържа програма, отличаваща се с боеви демократизъм, насочена срещу турския феодален гнет и българите ренегати. Тази подмяна на основните ценности в съчинението на хилендарския монах, широко застъпена в научната литература, е добре разгледана от Румен Даскалов (2002: 222 – 228). Тя не подминава и представата за Паисий Хилендарски, изразена в художествените произведения и изобразителното изкуство. В книгата си Владимир Топенчаров (1961) обръща внимание на това, че канонизираният образ на автора на „История славянобългарская“, изграден от Иван Вазов и изобразен от Иван Мърквичка в една цветна картина като „белобрад старец, свит, прегърбен, някакъв отшелник, откъснат от света, затворен в своята манастирска килия, който рови в древни писания”, е неверен. Паисий е революционер, защото има смелостта да разнася книгата си от място на място в едно мрачно време. Още повече че едно светогорско писание го описва с висок ръст, голяма здравина, с буен, немирен темперамент, енергичен мъж с дълга брада, силен, общителен, жив и подвижен (Топенчаров, 1961: 1 – 2). Паисий неизменно „участва“ в строителството на нова България. В стихотворението „Към родината“ на Георги Авгарски се казва: „Будният отец Паисий/е отново днес при нас –/той е в мощните трансмисии, в славния Хаинбоаз!“ (Недялков, 1963). През 1960 г. Варненската опера дори представя опера „Паисий Хилендарски“ по либрето на Алла Герова и музика на Найден Геров. Тя обаче не е добре приета от критиката, тъй като в нея липсвал основен мотив и централен герой. Авторите са ограничили ролята на будителя, като са преплели два теми – значението на хайдушкото движение и възрожденската роля на Паисий (Недялков, 1963).

5.1. Изключително тържествено е отбелязана 200-годишнината от написването на „История славянобългарска“ през 1962 г. (Тодоров, 2003: 99–112). По случай честването в БАН е организирана научна сесия, посветена на делото на Паисий Хилендарски. Появяват се и няколко нови изследвания като сборника от студии „Паисий Хилендарски и неговата епоха“ – издание на Института за история при БАН, монографията на Михаил Арнаудов, а книгата на Владимир Топенчаров е издадена отново в преработен и допълнен вид (Паскалева, 1963). Заснет е филм „Легенда за Паисий“ по сценарий на Надежда Драгова и Първан Стефанов, оценен от критиката като неуспешен (Алманах, 1999: 781). За разлика от филма, с много по-голяма популярност и въздействие се оказал романът на Димитър Талев „Хилендарският монах“ (1962 г.). Заслужава да се отбележи взаимодействието между този художествен текст и устните предания за ранните години от живота на Паисий, записани в Банско: докато преди 1962 г. най-често посочваното от информаторите негово светско име е Стоян, то след това то е Пенко, както и в романа. От него в разказите на банскалии е зает и сюжетът с бягството на Паисий след извършеното от него убийство – отмъщение за поруганата чест и самоубийството на сестра му. В някои наративи се появява като персонаж, отново заимстван от

Талев, и неговата сляпа приятелка (Димитрова, 2007). Честванията през 1962 г. официално и институционално препотвърждават банската теза за произхода на Паисий, което за пореден път се случва като отговор на определена идеологическа програма и опит за формиране на народностна идентичност. Те са свързани този път с промяната на държавната политика по т.нар. „македонски въпрос“[10]. Дали като отговор на това ново становище, или случайно, но през 1968 г. във в. „Братство“, излизащ на български език в гр. Пирот (след това препечатано във в. „Ниш“), се появява твърдението, че Паисий Хилендарски е завършил живота си в с. Рибарци, Босилеградско, където бил намерен гробът му и негов печат. Впоследствие се доказва, че т.нар. печат с надпис, съдържащ името на Паисий, всъщност е медна монета от времето на византийския император Юстиниан I (527 – 565) (Ангелов, 1985а). „История славянобългарска“ е толкова важна за българската културна политика, че в Първо главно управление на Държавна сигурност в продължение на повече от 13 години се подготвя операция, с която трябва да се подмени оригиналът на т.нар. Зографска чернова, пазена в Зографския манастир, с добре подготвено копие и да се донесе в България. Замисълът се осъществява през декември 1985 г.[11].

5.2. И след Втората световна война продължава традицията да се наименуват български дружества в чужбина „Отец Паисий“. Такова е учредено в Чако, Аржентина. Началникът на полицията, като разбрал какво значи отец на испански, сам занесъл разрешителното на ръководителите на организацията и им пожелал успехи в разпространението на Божията мисъл (Петров, Николов, 1988: 89). През 1973 г. вестник „Български глас“ в Аржентина отбелязва на страниците си нуждата от дружество на българите в Буенос Айрес. Съставена е специална временна комисия с председател Иван Панталеев, която по предложение на Атанас Минчев приема името на новото дружество да бъде „Отец Паисий“ (Славяни, 1973: 33). Организацията заработва с пълни сили. В пресата се появяват съобщения, че през януари – март 1975 г. тя планира да организира няколко пикника край брега на река Рио де ла Плата. Три от тези сбирки вече са се състояли, и то при голям успех. „Тази похвална инициатива, която служи за свръзка на българите от Буенос Айрес и неговите околности, се цени много – сънародниците масово посещават пикниците, на които се сервират печено агнешко, суджуци и други български ястия, умело приготвени от хората на дружеството „Отец Паисий“. Организират се също така честванията на празници, поддържат се българските обичаи и традиции (Славяни, 1975: 49). Дружеството в Стокхолм (Швеция) също се казва „Отец Паисий“. Негова основна грижа е българите да не се обезличават народностно, да запазят у себе си и децата си будно българско съзнание и ненакърнено националното си достойнство (Славяни, 1982, 4: 45 – 46). Същото име носи и младежкото дружество в Питсбърг, основано през 70-те години (Трайков, 1993: 184). По повод 1300-годишнината от основаването на българската държава е учредено българско дружество „Паисий Хилендарски“ в Хага, което започва да издава и бюлетин с

такова име (Славяни, 1982, 5: 51). При телевизионното предаване на тържествената служба в македоно-българската църква „Св. св. Кирил и Методий“ в Мелбърн (Австралия) по повод 1300-годишнината говорителят специално отбеляза покръстването на българите от княз Борис и иконата на Паисий Хилендарски – „тази светла личност, този велик българин, който със своята „История славянобългарска“ разбуни съзнанието и възвърна самочувствието на българския народ“ (Славяни, 1982: 3, 45 – 46).

6. С настъпването на демократичните промени след 1989 г. делото на Паисий отново се мобилизира в служба на националната идея. През 2000 г. българското правителство създава годишна награда на името на Паисий Хилендарски, която се дава с решение на министър-председателя и представлява най-високото държавно отличие, давано в областта на културата за стимулиране на български творци и изпълнители на произведения, свързани с българската история и традиции. В научните изследвания на преден план се изтъква значението на „История славянобългарская“ за формиране на народностното съзнание на българина (Даскалов, 2002: 232) се подновяват старите спорове за родното място на нейния автор (Манов, 1996; Ненов, 2003; Живков, 2006). Интерес представляват опитите да се вкара „темата Паисий“ в политическия дискурс на времето. Така сред основните аргументи, оборващи тезата за произхода на Хилендарския монах от гр. Банско, често се посочва едно изказване на Тодор Живков, направено на 16 декември 1966 г. на събрание на българските писатели: „Отец Паисий е македонец от Банско. Някои наши историци искат да докажат, че той е роден в Самоков. Нищо подобно. Той е от Банско и е македонец от горе додолу и от долу догоре, който не приема това, има много здраве от арменския поп“ (Живков, 2006: 53, Кръгла маса, 2007: 11, 12 – 13). Неслучайно едни от първите публикации по въпроса излизат на страниците на в. „Демокрация“, а в един чат-форум през 2005 г. е поместена публикация, в която се казва, че „Кралев дол отново подема историческия спор за родното място на Паисий Хилендарски“. Представителите на инициативния комитет настояват за преразглеждане на фактите, които стоят недоказани, но въпреки това приемани от бившата комунистическа власт“ (Димитрова, 2007). Така както Паисий бе символ на строителството на „нова социалистическа България“, сега е част от стремежа за интеграция в Европейския съюз. В изказването си при откриването на кръглата маса, посветена на въпроса за родното място на Паисий Хилендарски, тогавашният кмет инж. Антоанета Георгиева подчертава, че представата за Перник като град, „дето едни комини пушат и цапат“, вече не отговаря на съвременното развитие на града и общината. Стандартът на живот се доближава до европейския и битката, която водят перничани, градът и общината да се развиват в желаната посока, е и битка за историята на Перник. Затова „всички заедно ще воюваме за нашата чест и слава и заедно ще бъдем достатъчно убедителни да измъкнем от лапите на